

בית המדרש הווירטואלי (V.B.M) ע"ש ישראל קושיצקי שלייד ישיבת הר עציון שיעורים בדרכיה: אישה והלכה

צוות דרכיה, לורי נוביק

תפילה ב: שמונה-עשרה

האם נשים מחויבות בתפילת שמונה-עשרה? באיזו תדירות?

- [לחצו כאן](#) כדי לראות גרסה מעודכנת של השיעור עם כלי למידה נוספים באתר דרכיה.
- [הרשמו כאן](#) לניוזלטר כדי לקבל עוד עדכונים ותכנים ממיזם דרכיה.
- נשמח לקבל הערות והארות [כאן](#).

מאת לורי נוביק | עריכה: הרב עזרא ביק, שיינע גולדברג, שרה רודולף, והרב דוד ספרלינג
תרגום: שיראל גרסון | עריכה בעברית: עדיה בלנק

תפילת שמונה-עשרה של יום חול

כפי [שראינו](#), המשנה קובעת במפורש שנשים חייבות בתפילה. הגמרא מסבירה שכאשר אנו מתפללים, אנו מבקשים רחמים מהקב"ה, וכל אחד ואחת זקוקים לרחמיו. לכן, גם אם התפילה נחשבת [למצוות עשה שהזמן גרמה](#), נשים אינן פטורות ממנה.

בספרות ההלכתית, המונח 'תפילה' מתייחס בדרך כלל לתפילת שמונה-עשרה. מכאן שכאשר המשנה והגמרא מציינות שנשים חייבות בתפילה, סביר להניח שהן מתייחסות לחיוב בתפילת שמונה-עשרה, תפילה קבועה בזמן ובעלת נוסח קבוע.

ואכן, זו פסיקתו של המשנה ברורה. כך הוא מבין את דעת הרמב"ן ואת "דעת רוב הפוסקים".

משנה ברורה סימן קו, ד

דעת הרמב"ן שעיקר מצות תפילה היא מד"ס [מדברי סופרים] שהם אנשי כה"ג [כנסת הגדולה] שתיקנו י"ח ברכות על הסדר להתפלל אותן שחרית ומנחה חובה וערבית רשות ואף על פי שהוא מ"ע מד"ס [מצות עשה מדברי סופרים] שהזמן גרמא והנשים פטורות מכל מ"ע [מצוות עשה] שהזמן גרמא... אעפ"כ [אף על פי כן] חייבו אותן בתפילת שחרית ומנחה כמו אנשים הואיל ותפילה היא בקשת רחמים. וכן עיקר כי כן דעת רוב הפוסקים

לפי דעה זו, נשים בהחלט חייבות בתפילת שמונה-עשרה לפחות פעמיים ביום, תפילות שחרית ומנחה. חיוב בתפילה כולל בתוכו את כל הדינים המשתמעים מכך.

בהתבסס על גישה זו, הזמנים שנקבעו לכל אחת מהתפילות רלוונטיים גם לנשים. נשים וגברים צריכים להשתדל להתפלל תפילת שמונה-עשרה של שחרית עד סוף השעה הרביעית (הנקראת זמן תפילה). או אם לא הספיקו, עד חצות היום.¹ את תפילת שמונה-עשרה של מנחה יש להתפלל עד זמן שקיעת החמה.

¹ אורכה של שעה הלכתית משתנה באופן יחסי לזמני היום, ולכן היא נקראת "שעה זמנית". את שעות האור של היום מחלקים ל-12, וכל חלק הוא שעה. את השעות וזמני התפילה של מיקום נתון ניתן למצוא בלוחות זמנים, באתרים ובאפליקציות.

הלכות זמן ברכות וקריאת שמע אינן זהות להלכות זמן תפילת שמונה עשרה. יש פחות מקום להקל באמירתן בזמן מאוחר יותר. נדון בכך לעומק במאמר בהמשך.

האם נשים מחויבות בתפילת ערבית?

בדיונו על חובת התפילה לנשים, המשנה ברורה מזכיר רק את תפילות שחרית ומנחה. הוא ממשיך ומסביר מדוע:

משנה ברורה סימן קו, ד
וכ"ז [וכל זה] לענין שחרית ומנחה אבל תפלת ערבית שהוא רשות אף על פי שעכשיו כבר קבלוהו עליהם כל ישראל לחובה מ"מ [מכל מקום] הנשים לא קבלו עליהם ורובן אין מתפללין ערבית.

במקור גם גברים לא היו מחויבים בתפילת ערבית, ורק מאוחר יותר היא הפכה למנהג מחייב (הרחבה נוספת בנושא ניתן למצוא כאן). המשנה ברורה סובר כי בעוד שגברים קיבלו על עצמם את המנהג המחייב להתפלל ערבית, נשות ישראל מעולם לא קיבלו על עצמן לעשות זאת ולכן פטורות מתפילת ערבית.²

הערוך השולחן, בן זמנו של המשנה ברורה, חולק עליו. הוא מתקשה למצוא הצדקה לכך שאישה לא תתפלל שלוש תפילות ביום, אם אכן נשים חייבות במצווה מדרבנן של תפילה.

ערוך השולחן אורח חיים קו, ז
בדוחק יש ליישב מה שנשים שלנו אינן זהירות בכל הג' תפלות לשיטת רש"י ותוס'

לדעתו, חיובה של אישה בתפילת שמונה-עשרה מתייחסת לכל שלוש התפילות ביום. ערוך השולחן לא נותן מקום לסברה שתפילת ערבית תהיה שונה מתפילות אחרות.

קיים תקדים לכך שנשים מחויבות בתפילת ערבית. רבנו יונה, פוסק בן זמנו של הרמב"ן מקטלונה, פוסק כי נשים צריכות להתפלל שלוש פעמים ביום.³

דרשת הנשים לרבינו יונה תהא האישה זהירה להתפלל ערב ובוקר וצהריים

באשכנז של המאה השבע עשרה, הוציא ועד ארבע הארצות של יהודי פולין הכרזה על אודות סידור חדש. ההכרזה נפתחת בהצהרה שכל היהודים, כולל הנשים, מחויבים בשלוש תפילות ביום:⁴

תקנת ועד ארבע ארצות שנת שע"ז
ידוע ומפורסם בתורה ובנביאים ובכתובים ויותר מבואר בדברי רז"ל [רבותינו זיכרונם לברכה] גודל מעלת התפילה שהיא נקראת ע[בודה] שבלב והיא חובה על כל אדם מישראל, איש ואשה, קטון וגדול, להתפלל שלש פעמים בכל יום ערב ובקר וצהריים, שהם תפלת שחרית מנחה וערבית.

מדברים אלה נראה כי אין שום רמז לכך שנשים צריכות להתפלל פחות מגברים, או שנהגו להתפלל פחות מהם.

למעשה

² המגן אברהם, לעומת זאת, סובר כי נשים כן קיבלו על עצמן להתפלל ערבית, מלבד במוצאי שבת.
מגן אברהם סימן רצט ס"ק טז
ואף על גב דחייבות בתפילה כמ"ש ס' ק"ז [כמו שכתוב סימן ק"ז] מ"מ [מכל מקום] רובן לא נהגו להתפלל במ"ש [במוצאי שבת] ואפשר לומר כיון דתפלת ערבית רשות אלא דקבלו עליהו כחובה והנשים לא קבלוהו עליהו במ"ש [במוצאי שבת]:

³ ניתן למצוא כאן.
⁴ ישראל הלפרין (ע'), פנקס ועד ארבע הארצות 525-341, מהדורה שניה מורחבת (ירושלים: מוסד ביאליק, 1945) 31, ס' צ"ב.

פוסקי הלכה רבים פוסקים לפי דעת המשנה ברורה ואינם מחייבים נשים בתפילת ערבית.⁵ עם זאת, משובח להתפלל ערבית, ואם אישה מפספסת תפילת מנחה עליה להתפלל ערבית כהשלמה. פוסקים אחדים, כגון הרב בן ציון אבא שאול (ירושלים, המאה העשרים), מציעים שאישה הבוחרת להתפלל ערבית תאמר שאין בכוונתה להתחייב בכך, פן תהפוך התפילה למנהג מחייב עבורה.

אור לציון ב, ז הלכות תפילה ד"ה "ומכל"
ומכל מקום בתפילת ערבית אין הנשים חייבות, שכיון שמעיקר הדין תפילת ערבית רשות... ועל כל פנים טוב שתתפלל האשה ג' תפילות כאנשים, וטוב שתאמר שאינה מקבלת עליה תפילת ערבית כחובה.

הסכמה?

מהמקורות הללו נראה כי נשים חייבות בתפילת שמונה-עשרה בשחרית ובמנחה לפחות, ורצוי שגם בתפילת ערבית.

עם זאת, המנהג הרווח הוא שנשים מתפללות בתדירות פחותה יותר, ולעיתים ללא נוסח קבוע. הבה נחקור הצדקות הלכתיות אפשריות למנהג זה.

דעת הרמב"ם

מה המקור למנהגן של נשים רבות להתפלל פחות משתי תפילות שמונה-עשרה ביום?

דעתו של הרמב"ם בנוגע לחובת תפילה לנשים אינה חד משמעית, והיא יכולה להוות בסיס לגישה מקלה יותר בעניין זה.

הרמב"ם מבדיל בין מצוות התפילה מדאורייתא לבין מצוות התפילה מדרבנן. הוא מגדיר את המצווה מדאורייתא כאמירת שבח, בקשה והודאה בכל יום, ובדיונו על כך הוא כותב כי נשים חייבות בתפילה "לפי שהיא מצוות עשה שלא הזמן גרמא".

רמב"ם הלכות תפילה א, ב

ולפיכך נשים ועבדים חייבין בתפילה לפי שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמא אלא חיוב מצוה זו כך הוא שיהא אדם מתחנן ומתפלל בכל יום ומגיד שבחו של הקדוש ברוך הוא ואחר כך שואל צרכיו שהוא צריך להם בבקשה ובתחנה ואחר כך נותן שבח והודיה לה' על הטובה שהשפיע לו כל אחד לפי כחו.

הרמב"ם לא כותב באופן מפורש שנשים חייבות בדיני התפילה שתקנו חז"ל, הכוללים את הנוסח הקבוע של תפילת שמונה-עשרה וזמנים קבועים לאמירתה.

אולם בהמשך, לאחר שהוא דן בהלכות תפילה מדרבנן, הרמב"ם כותב שוב כי נשים חייבות בתפילה:

רמב"ם הלכות תפילה ו, י
נשים ... חייבים בתפילה.

הרב משה בן-חביב (רב ראשי ספרדי מהמאה השבע עשרה בארץ ישראל), שם לב לחוסר בדברי הרמב"ם, ומסביר כיצד משפט זה עשוי למלא אותו:

כפות תמרים מסכת סוכה לח ע"ב

⁵ ראה גם שו"ת בני בנימין ב:י"ט. ניתן למצוא כאן.

ומיהו יש לי גמגום על הרמב"ם, אמאי לא כתב דנשים חייבות בג' תפלות ואולי סמך על מה שכתב סוף פרק ו מהלכות תפלה 'נשים ועבדים חייבים בתפלה' וכו' וסתמות דבריו שם נראה דהחיוב הוא על ג' תפלות והיינו משום דרחמי ניהו ודוק.

מאחר שהרמב"ם דן בתפילת נשים גם בהקשר של חובה מדרבנן, סביר בהחלט שהוא פוסק כי נשים חייבות מדרבנן בשלוש תפילות ביום.⁶ ברגע שחיוב בתפילה מדאורייתא חל על נשים, מדוע שלא יחולו גם הדינים מדרבנן?

בפירושו לשולחן ערוך, מציע המגן אברהם אפשרות נוספת להבנת דברי הרמב"ם. הוא טוען שייטכן שהרמב"ם סובר כי נשים אינן מחויבות בדיני התפילה מדרבנן, וזהו המקור למנהגן של נשים רבות שלא להתפלל את הנוסח הפורמלי, אלא לפנות לה' בכל יום בתפילה אישית ספונטנית:

מגן אברהם או"ח קו, ב
כ"כ [כך כתב] הרמב"ם דס"ל [דסבירא ליה] דתפלה מ"ע [מצות עשה] דאורייתא היא דכתיב ולעבדו בכל לבבכם וכו' אך מדאורייתא די בפעם אחד ביום ובכל נוסח שירצה ולכן נהגו רוב נשים שאין מתפללות בתמידות משום דאומרי' מיד בבוקר סמוך לנטילה איזה בקשה ומדאורייתא די בזה ואפשר שגם חכמים לא חייבום יותר והרמב"ן סובר תפלה דרבנן וכן דעת רוב הפוסקים ...

לפי המגן אברהם, ייתכן שהרמב"ם ראה את המשנה והגמרא כמחייבות את הנשים להתפלל רק מדאורייתא. אם כן, "תחינה" יומית ללא נוסח פורמלי מספיקה לכך.

המגן אברהם משתמש בניסוח זהיר: "ואפשר שגם חכמים לא חייבום [את הנשים] יותר". הוא אינו מסביר כיצד "תחינה" לבדה ממלאת את החובה לאמירת שבה, בקשה והודאה בכל יום, ואינו מתייחס לדברי הרמב"ם בהלכות תפילה ו, י בנוגע לחובת נשים להתפלל.

מסיבות אלה, ובמיוחד לאור הצהרתו כי "נהגו רוב נשים שאין מתפללות בתמידות", נראה כי דבריו הם בבחינת לימוד זכות, ויותר בגדר הגנה על מנהג הרווח מאשר טיעון הלכתי של ממש.⁷

ובכל זאת, פוסקים רבים, כגון הרב עובדיה יוסף, פוסקים כי אישה, ספרדיה או אשכנזיה, יכולה לסמוך על הפרשנות המקלה של המגן אברהם לדברי הרמב"ם.

עם זאת, כפי שראינו, הרמב"ם כותב שהנוסח של תפילת שמונה-עשרה נקבע כדי להבטיח שתפילת היחיד תבטא בצורה מספקת את כל צרכי האדם. מכאן נובע כי גם לפי הפסיקה שנשים חייבות בתפילה אחת ביום, הדרך הטובה ביותר לקיים מצווה זו היא באמצעות תפילת שמונה-עשרה.

שו"ת יחווה דעת חלק ג סימן ז
נשים חייבות בתפלה אחת בכל יום... יתפללו תפלת שמונה-עשרה. ואם היו עסוקות וטרודות עד שעבר זמן תפלת שחרית, יתפללו תפלת שמונה-עשרה במנחה. ואם ירצו הנשים להתפלל בכל יום שלש תפלות, תבוא עליהן ברכה. וכן ראוי להן לנהוג בכל זמן שיש להן פנאי לעשות...
כן...

הרב עובדיה יוסף פוסק כי נשים המתפללות פעם ביום "יתפללו תפילת שמונה-עשרה".

כיצד ייתכן שקיים פער גדול כל כך בין הספרות ההלכתית לבין המנהג הרווח?
בספרות ההלכתית נכתב שנשים צריכות להתפלל תפילת שמונה-עשרה לפחות פעמיים ביום, במיוחד כאשר הן אינן טרודות בגידול ילדים או במצוות אחרות. ועדיין קיימים קונצנזוס שנשים רבות נוהגות לסמוך

⁶ טיעון מקביל ניתן למצוא במחזה אליהו י"ט, ניתן למצוא כאן ובני בניו: ב"ו, ניתן למצוא כאן.
⁷ כמובא בהערת שוליים 2, המגן אברהם בעצמו כותב שנשים רבות נהגו להתפלל ערבית באופן קבוע, ושנשים "חייבות בתפילה". זה מהווה אסמכתא נוספת לכך שדבריו כאן הם בגדר לימוד זכות.

על לימוד הזכות ולהתפלל פחות מכך – תפילת שמונה-עשרה אחת ביום או תפילה אישית קצרה יותר. כיצד זה ייתכן?

בהלכה מתקיימים יחסי גומלין בין מסורת כתובה למנהג. חלקנו גדלנו לאימהות שהקפידו על תפילת שמונה-עשרה באופן קבוע, וחלקנו לאימהות שהקפידו מאוד על אורח חיים דתי אך לא פתחו את הסידור הרבה. ייתכן שלחלק מהנשים הללו חסרו הידע הדרוש לקריאת ספרי הלכה ותפילה, או שאולי למדו להתפלל מאימהות שלא קראו בעברית.

נשים היכולות לקיים את המשמעות הפשוטה של דברי המשנה והגמרא ולהתפלל שמונה-עשרה, אמורות לעשות זאת. אך נשים רבות המחויבות לשמירת תורה ומצוות מוצאות דרכים אחרות לתפילה, במיוחד בעת עיסוק בגידול ילדים קטנים. פוסקי ההלכה מכירים בכך ומבקשים להגן על מנהג זה.

בעומקה של מצוות התפילה עומד מפגש עם הקב"ה. נשים יהודיות התפללו מאז ומעולם, בין אם באמצעות שיחה מתמדת עם ה' ובין אם בקריאת תהילים או באמירת תחינות אישיות. לעיתים יכולה התפילה להיות חוויה פחות פורמלית ושזורה באופן טבעי יותר בחיי היומיום, וגם צורת התפילה הזו היא בעלת ערך ומשמעות רבה אף שאינה קבועה.

בסיס נוסף להקל

האם קיים מקור נוסף למנהג נשים להתפלל פחות משתי תפילות שמונה-עשרה ביום, בשחרית ובמנחה?

העיסוק בגידול ילדים או במצווה אחרת עשוי לספק הצדקה נוספת לכך שנשים מתפללות פחות. בעוד שהחפץ חיים פוסק במשנה ברורה כי נשים מחויבות בשמונה-עשרה של שחרית ומנחה, בנו מספר כי החפץ חיים אמר לאשתו שהטיפול בילדים פוטר אותה מחובת התפילה.

שיחות החפץ חיים א כז

אמי ז"ל כמעט ולא התפללה כל זמן שלא יצאנו מתחת ידיה באמרה לי כי אבי פטרה מזה משום שהיא עוסקת בגידול בניה

מדוע ש"עיסוק בגידול בניה" ישפיע על מצוות התפילה? אנו מוצאים שתי גישות עיקריות שיכולות להסביר מדוע ייתכן שלעיתים נשים פטורות מתפילת שמונה-עשרה.

1. **כוונה.** כפי שלמדנו מחנה אם שמואל, תפילה דורשת כוונה. הגמרא כותבת שאל לאדם להתפלל אם אין לו אפשרות להתכוון בתפילתו:

עירובין סה ע"א

אמר רב חייא בר אשי אמר רב כל שאין דעתו מיושבת עליו אל יתפלל

האם רעיון זה יכול לחול על אימהות עם ילדים צעירים ולפטור אותן מתפילה כאשר הטיפול בילדיהן מונע מהן להתרכז? לפי דבריו של החזון איש, נשמע שכן:

שו"ת מחזה אליהו יט

שמעתי משמיה דהחזון איש זצ"ל דכשנשאל בנוגע לחובת נשים בתפילה, השיב דנשים המטופלות בבנים הרי הן בכלל הני דמבואר בעירובין (סה ע"א) דכל שאין דעתו מיושבת עליו אין לו להתפלל, וכ"כ [וכמו כן] נשים דאין דעתן מיושבת עליהן יש מקום גדול להקל להן לצאת בתפילה קצרה... שיש בלאו הכי דעת המ"א [המגן אברהם] שיש ללמד זכות להן...

החזון איש מיישם את העיקרון של "דכל שאין דעתו מיושבת עליו אין לו להתפלל" על נשים המטופלות בילדים. במיוחד בשילוב עם הדעה המקלה של המגן אברהם ברמב"ם, הדבר יכול לשמש הצדקה לנשים שאינן מתפללות.

אך למרבה הצער, רובנו כמעט ולא מצליחים להתרכז כראוי בתפילה, אפילו בתנאים מיטביים. השולחן ערוך כותב כי הדבר משפיע על הדרישה להתכוון:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפלה סימן צח, ב
ועכשיו אין אנו נזהרין בכל זה, מפני שאין אנו מכוונים כל כך בתפלה.

למרות שייטכן שקיים בסיס להקל כאשר אדם לא יכול לחשוב על המילים כלל, באופן כללי ההלכה מנחה אותנו להתפלל גם כשדעתנו מוסחת או שאנו עסוקים.

האם יש בכלל טעם להתפלל גם בלי כוונה רבה?

תפילה, גם אם אינה נאמרת בכוונה מושלמת, היא עדין עבודת ה' ועדין ראויה לשבח. האידיאל הוא להתרכז במשמעות של כל מילה כאשר אומרים אותה בתפילה. בפועל, כל עוד אדם מתרכז בברכה הראשונה של שמונה-עשרה ואחר כך מתרכז באופן כללי בכך שהוא עומד לפני ה', זה מספיק.

רבי נחמן מברסלב מלמד תורה שעשויה לעזור למי מאיתנו שמתקשים בדרך כלל להתכוון בתפילה.

ליקוטי מוהר"ן תורה סה

כי כל דיבור ודיבור הוא עולם מלא, וכשאדם עומד להתפלל, ומדבר דיבורי התפלה, אזי הוא מלקט ציצים ופרחים ושושנים נאים. כאדם ההולך בשדה, ומלקט שושנים ופרחים נאים אחת לאחת, עד שעושה אגודה אחת...

ניתן לראות את התפילה כהליכה בערוגת פרחים, כליקוט של כל אות כמו פרח יפיפה, ובהדרגה נאספות מילים ומשפטים. אולי איננו מצליחים להתכוון בכל רגע ורגע, אך אנו נאחזים באלו שהצלחנו בהם, וככל שאנו מתקדמים בגן אנו משיגים את החוויה בשלמותה – זר הנשמה.

שלבים שונים בחיים מאפשרים התמקדות בסוגים שונים של תפילה. לדוגמה, אישה ללא אחריות כבדה עשויה לגלות שיש לה את הזמן והפניות לתפילה עמוקה יותר. אישה עם אחריות רבה עשויה להתפלל תפילה מהירה ולהתאמץ לעשות זאת. בשלבים שונים של החיים חווית התפילה שלנו יכולה להשתנות, במיוחד אם נמשיך לעבוד ולהתאמץ למען התפילה.

ii. עיסוק במצווה. תירוץ אחר מתבסס על הכלל המובא בגמרא שהעוסק במצווה אחת פטור ממצווה אחרת.

סוכה כה ע"א

והעוסק במצווה פטור מן המצווה

אדם הנתון באמצע קיומה של מצווה,⁸ לא יפסיק את עשייתה כאשר מצווה אחרת נקרית בדרכו. אם אפשר לקיים את שתיהן ללא קושי, יש לעשות זאת.⁹

⁸ תוספות סוכה כה ע"א ד"ה שלוחי מצוה

ותימה אם יכולין לקיים שניהם אמאי פטורין דאטו [דמשום] אדם שיש לו ציצית בבגדו ותפילין בראשו מי [האם] מיפטר בכך משאר מצות ... אלא ודאי לא מפטר אלא בשעה שהוא עוסק בה

⁹ ר"ן על הרי"ף מסכת סוכה דף יא ע"א

ילפינן כל שהוא עוסק במלאכתו של מקום לא חייבתו תורה לטרוח ולקיים מצות אחרות אף על פי שאפשר: ומיהו מודינא ודאי שכל שאינו צריך לטרוח כלל אלא כדרכו במצוה ראשונה יכול לצאת ידי שניהם דבכה"ג [דבכהאי גוונא] ודאי יצא ידי שתיהן...

ישנם פוסקי הלכה בני זמננו המשתמשים בעיקרון זה כבסיס לפטור נשים מתפילת שמונה-עשרה,¹⁰ ביניהם הרב אבא שאול.

אור לציון ב, ז, כד
ומכל מקום אשה המטופלת בילדים ועוסקה בכך כל היום ואין לה פנאי במשך היום להתפלל, פטורה לגמרי מן התפילה, שהרי היא כעוסק במצוה הפטור מן המצוה... והוא הדין לאיש, שאם האשה אינה בבית, כגון שהלכה ללדת, והבעל צריך לטפל בילדים ואינו מוצא זמן להתפלל, שפטור מן התפילה משום עוסק במצוה...

בעוד שרבנים אחרים מביאים את השיקול של עוסק במצווה רק כהמשך לגישתו המקלה של המגן אברהם ברמב"ם, החלה רק על נשים, הרב אבא שאול מרחיב את העיקרון גם לגברים המטפלים בילדיהם. עם זאת, ברור מהדוגמה שהוא מביא – אישה שהלכה ללדת – שהוא אינו מעלה על דעתו שגברים יישמו הלכה זו באופן נרחב כמו נשים. יש להניח שהדבר משקף לא רק הנחה סוציולוגית שאימהות הן המטפלות העיקריות בילדים, אלא גם אמירה הלכתית שגברים אינם יכולים לסמוך על גישתו המקלה של הרמב"ם.

אולי מכיוון שהפטור ההלכתי של עוסק במצווה חל במיוחד כאשר אדם נתון באמצע קיומה של מצווה אחרת, הרב אבא שאול מציין כי עקרון זה רלוונטי כאשר אישה "עוסקה בכך כל היום ואין לה פנאי במשך היום להתפלל".

הסתייגות

אישה הסומכת על אחת הגישות המקלות או על לימוד הזכות הקשור לטיפול בילדים או למצווה אחרת, צריכה לנסות להתפלל תפילה מלאה יותר כאשר מחויבויות אלה אינן מוטלות עליה.

בגדול, הרב משה שטרנבוך מזהיר מפני הסתמכות יתר על ההקלות הללו.

תשובות והנהגות כרך א סימן עד
וברם נראה שהחיוב כפי יכולתה... אבל אם אפשר תתפלל יום יום שחרית ומנחה ומעריב, וכדעת השאגת אריה סימן י"ד ועוד שנשים חייבות בכל התפלות כאנשים, וכן בתפלה מקושר האדם לבוראו, ולכן תשתדל להתפלל כפי כחה וכמו שכתבתי.

הרב שטרנבוך אינו מטיל ספק בלגיטימציה שיש לנשים להתפלל בתדירות נמוכה יותר, אך הוא חושש שבכך אישה עלולה לאבד את הקשר המיוחד שהתפילה יוצרת עם הבורא, "בתפילה מקושר האדם לבוראו". כדי לשמור על קשר זה, כל אישה "תשתדל להתפלל כפי כוחה".

רוב הנשים יכולות להתפלל לפחות תפילת שמונה-עשרה אחת ביום. על כל אישה לקבוע לעצמה מה כוחה ויכולתה בכל שלב בחייה.

¹⁰ ראה גם:

תשובות והנהגות כרך א סימן עד
ולדברינו מלבד הפטור כעוסק במצוה וכמשמשי החולה פטורה גם משום דהוי כאנוס.
שו"ת דברי יציב א קכא
יש מקום גדול לומר שנשים שיש להם בנים קטנים וטיפולם עליהם, חששו שע"י [שעל ידי] תפלתם לא יוכלו לטפל בהם כראוי, והוי כעוסק במצוה ופטור ממצוה...
אז נדברו יא, מח
...דהמנהג שאין מתפללות הוא בגלל דטרודים בילדים ועוסק במצוה פטור מן המצוה...

כשקיים לימוד זכות על נשים, האם ראוי שאישה תסמוך עליו?
בהתחשב בפירוש של המגן אברהם על הרמב"ם, בפסיקות מקילות של פוסקי הלכה בני זמננו במיוחד בעבור אימהות, ובנטייה של נשים שלא להתפלל בציבור בימות החול, קשה להבין כיצד יש להתייחס לחובת נשים בתפילה.

ישנן נשים המחויבות להלכה שלעולם לא יפספו תפילת שמונה-עשרה, ואחרות המחויבות להלכה לא פחות שכמעט ואינן מתפללות, ולכולן יש בסיס הלכתי שעליו ניתן לסמוך.

ככל הנראה הדבר החשוב ביותר, כפי שכתב הרב שטרנבוך, הוא שאישה תבין את חשיבות התפילה ותוודא שהיא שומרת על קשר תמידי עם הקב"ה, גם אם לא באמצעות תפילה פורמלית.

רחל וינשטיין, מורה וסופרת (ומתרגמת בדרכיה לשעבר), כותבת דברים ברוח דומה:¹¹

רחל וינשטיין, "בקטנה", אשירה, 18.5.2016
לפני כמה שנים גיליתי שיש היתרים לאישה שעסוקה בגידול ילדיה לא להתפלל. זה לא הסתדר עם החינוך שקיבלתי מבית ומן אולפנא. אבל מעבר לסתירה ולמחלוקת ההלכתית רציתי להתקשר לרבנים המתירים ולשאול בדמע – אז אני לא חייבת להתפלל. עכשיו מה? איך אני מביאה את הקב"ה אל תוך חיי היומיום שלי? ... אם שנים לא מדברים איתו – קשה לחדש את הקשר. אבל אם כל יום מוסרים ד"ש, מדברים איתו אפילו קצת, בקטנה, ואולי אפילו בלי המון כוונה, כשיום אחד נתפנה להתפלל באמת – הערוץ פתוח. יש קו. אם ננתק את הקו...

אם ביכולתה של אישה להקדיש זמן לתפילה, זה נפלא. כאשר ילדים נמצאים בסביבה, הם יכולים ללמוד ככל שהם גדלים שגם לה יש חיים רוחניים ומחויבויות שעליהם ללמוד לכבד. לבניה ולבנותיה של אותה אישה יהיה זה שיעור מאלף בעבודת ה' נשית גם בתוך העומס. גם אישה שאינה מתפללת באופן רשמי בקביעות, צריכה לכל הפחות לוודא שהיא בקשר עם ה'.

גידול ילדים הוא עבודת ה' בפני עצמו, כמו גם חובות אחרות הקשורות למצוות אחרות ואל לנו לשכוח זאת. אישה המתפללת פחות בגלל אחריות משפחתית, יכולה להתמקד באופן שבו אותה אחריות בעצמה היא הדרך שבה היא עובדת את ה' באותה התקופה. כל אישה שונה מרעותה, ונסיבות חיים שונות יכולות להוביל לפעולות שונות.

אנו יכולות לעודד נשים להמשיך להתפלל ולראות בתפילה כלי רב עוצמה המאפשר לנו להתחבר לבוראנו, ובה בעת לכבד את יכולתה של כל אישה להעריך מה מתאים בעבורה בכל שלב בחייה.

כל אישה היכולה להתפלל לפחות תפילת שמונה-עשרה אחת ביום אמורה לעשות זאת. אישה שאינה מסוגלת לכך משום חובותיה למצווה אחרת צריכה עדיין להבין את הערך ביצירת קשר עם הקב"ה באמצעות תפילה, ומחויבת לפנות אליו בכל יום באמצעות ביטוי אישי של שבח, בקשה והודאה.

להרחבה

- הרב עזרא ביק, [מבנה תפילת שמונה-עשרה](#) (סדרת שיעורים בבית המדרש הוירטואלי).
- הרב דוד ברופסקי "[תפילה ושמונה עשרה](#)" [בהלכות תפילה](#) (סדרת שיעורים בבית המדרש הוירטואלי).

¹¹ רחל וינשטיין, "בקטנה", אשירה, 18.5.2016.